

УДК 339.9

Чумак Н.В.

*аспірант кафедри економічної теорії та конкурентної політики
Київського національного торговельно-економічного університету*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В УКРАЇНІ

PROBLEM ASPECTS OF ACTIVITY TRANSNATIONAL CORPORATIONS IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано динаміку та структуру прямих іноземних інвестицій з боку ТНК в Україні. Розглянуто наявні умови інвестиційної привабливості України для ТНК, систематизовано проблеми розвитку ТНК та виконано SWOT-аналіз інвестиційної привабливості України для ТНК. Запропоновано заходи, що покращать інвестиційний клімат в Україні і сприятимуть стимулюванню розвитку ТНК, у тому числі визначено пріоритетність галузей для іноземного інвестування ТНК.

Ключові слова: транснаціональні корпорації, прямі іноземні інвестиції, інвестиційна привабливість, інвестиційний клімат.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы динамика и структура прямых иностранных инвестиций со стороны ТНК в Украине. Рассмотрены имеющиеся условия инвестиционной привлекательности Украины для ТНК, систематизированы проблемы развития ТНК и выполнен SWOT-анализ инвестиционной привлекательности Украины для ТНК. Предложены меры, которые улучшат инвестиционный климат в Украине и будут способствовать стимулированию развития ТНК, в том числе определена приоритетность отраслей для иностранного инвестирования ТНК.

Ключевые слова: транснациональные корпорации, прямые иностранные инвестиции, инвестиционная привлекательность, инвестиционный климат.

ANNOTATION

The article analyzes the dynamics and structure of foreign direct investment by multinationals in Ukraine. We consider the existing conditions of the investment attractiveness of Ukraine for TNC, TNC systematized development issues and made SWOT-analysis of investment attractiveness of Ukraine for the TNCs. The measures that will improve the investment climate in Ukraine and will help to stimulate the development of TNC, including prioritized sectors for foreign investment by TNC.

Keywords: multinational corporations, foreign direct investment, investment attractiveness, investment climate.

Постановка проблеми. Однією з головних запитань розвитку України є залучення в її економіку прямих іноземних інвестицій (далі – ПІІ). Більшість держав, зацікавлених в іноземних інвестиціях, стимулюють їх залучення за допомогою ТНК. Отже, в умовах кризи в Україні достатньо актуальними є дослідження особливостей функціонування ТНК. Це викликано тим, що створення сприятливої інвестиційної привабливості України є стратегічно важливими питаннями, від вирішення яких залежать подальший соціально-економічний розвиток та модернізація вітчизняної економіки. У свою чергу успіх цього завдання можливий лише у разі одночасного створення привабливих умов для ТНК та захисту інтересів національної безпеки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання діяльності ТНК досліджували такі провідні науковці, як: В.В. Бала, І.П. Гайдучський, В.Є. Новицький, М.П. Овчарук, О.І. Рогач, В.В. Рокоча, О.І. Товкус, О.А. Швиданенко, В.Ю. Шевченко, О.А. Яворський та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукової літератури щодо особливостей функціонування ТНК на території України дає змогу встановити, що у своїх публікаціях вищезазначені науковці висвітлювали у більшості організаційно-економічні аспекти діяльності ТНК, не акцентуючи увагу на механізми стимулювання діяльності ТНК в Україні в умовах кризи. Залишаються малодослідженими проблеми функціонування світових ТНК в Україні за сучасних умов (анексія Криму, девальвація гривні, безробіття, військові дії на Сході України) та їхній вплив на вітчизняну економіку.

Метою статті є виявлення проблем та перспектив формування привабливого інвестиційного клімату для ТНК в Україні.

Матеріали і методи. Методологічною основою дослідження послужили фундаментальні положення теорії міжнародних економічних відносин і державного управління. Для досягнення поставленої мети у роботі застосовано системний підхід, а під час вирішення окремих завдань використані загальнонаукові та спеціальні економічні методи: історично-логічного та порівняльного аналізу (для уточнення понятійного апарату щодо транснаціоналізації і конкурентної політики); статистичного спостереження та експертних оцінок (для зіставлення умов, критеріїв і реального стану конкурентного середовища та впливу на нього ТНК); графоаналітичні.

Інформаційною базою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних дослідників з проблем транснаціоналізації та конкурентоспроможності, законодавчі акти та норми України, Постанови Кабінету Міністрів України, матеріали Держкомстату України, публікації міжнародних економічних організацій, асоціацій, рейтингових агентств, офіційні сайти Інтернету.

Виклад основного матеріалу. Прямі іноземні інвестиції ТНК відіграють більшу роль, ніж державні позики і кредити. Приплив ПІІ в кра-

Таблиця 1

**Динаміка надходження прямих іноземних інвестицій в Україну 2004–2015 рр.
(станом на 1 січня)**

	Роки											
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Обсяг ПІІ, млрд дол. США	6,8	9,0	16,9	21,6	29,5	35,6	39,2	43,8	49,4	53,7	57,0	45,9
Темп приросту ПІІ, %	-	32,4	87,8	27,8	36,6	20,7	10,1	11,7	12,8	8,7	6,1	-19,5

*складено автором на основі [3]

їну засвідчує надходження не просто додаткового капіталу, а отримання унікального поєднання капіталу, досвіду управління, прогресивних технологій, доступу до ринків капіталу, збуту, сировини, що вже має ТНК як інвестор.

Проте активність ТНК та приплив прямих іноземних інвестицій в Україну значно поступається іншим країнам Східної Європи та СНД [1]. Насиченість економіки України ПІІ є доволі незначною. Тому актуальним є формування інвестиційної привабливості України для іноземних ТНК.

Прикладом для України, як і країн СНД загалом, може слугувати Грузія, яка після 2005 р. пішла на радикальні реформи, внаслідок чого докорінно поліпшилися її міжнародні рейтинги з оцінки регулювання інвестиційних процесів. У 2012 р. за Індексом сприятливості ведення бізнесу серед 189 обстежених країн Грузія посіла 15 місце, а Україна – 96 (різниця – 81) [2].

Проаналізуємо динаміку прямих іноземних інвестицій, розглянувши інформацію таблиці 1.

До 2013 року обсяг іноземних надходжень до України постійно зростав, покращенню інвестиційного клімату сприяло залучення іноземного капіталу під час бурхливого розвитку процесів приватизації [4].

Статистичні дані щодо динаміки припливу іноземних інвестицій у 2014 році в економіку України, на жаль, не дають підстав для оптимізму.

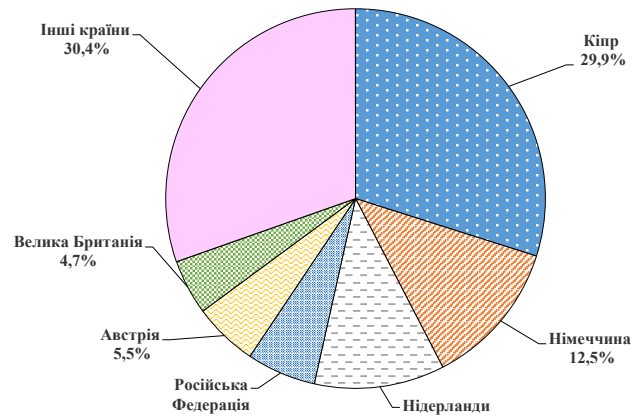
За даними Державного комітету статистики України, загальний обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну на 1 січня 2015 р. становив 45 млрд 916 млн дол., що на 19,5% менше за обсяг інвестицій на початок 2014 р., та в розрахунку на одну особу становив 1072 дол. (на початок 2014 р. – 1328 дол.).

ПІІ надходили зі 125 країн світу. До п'ятірки основних країн-інвесторів, на які припадає понад 65% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр – 29,9%, Німеччина – 12,5%, Нідерланди – 11,1%, Російська Федерація – 5,9%, Австрія – 5,5% (рис. 1).

Отже, через високі політичні ризики в Україні обсяг прямих іноземних інвестицій за рік скоротився на 19,5%. Однією з причин стало виведення інвесторами низки активів, особливо з банківського сектора.

Проте, як відзначають науковці, Україна має значний потенціал для іноземних інвесторів і є перспективним ринком [5].

Як відомо, лівова частина прямих іноземних інвестицій здійснюється ТНК, які вже є потужними гравцями на фінансовому ринку України.

Рис. 1. Структура прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіці України за країнами, %*

*складено автором на основі [3]

Нині вплив ТНК на економіку України є досить значним і вагомим. Так практично визначені глобальними компаніями такі сектори економіки регіонів України:

- виробництво тютюнових виробів: ТНК «Japan Tobacco International», «Imperial Tobacco Group», «Philip Morris», «В.А.Т.»;

- пивобезалкогольна галузь: пиво, безалкогольні напої ТНК – «Coca-Cola», «Pepsi» (вкуп «Сандри»), «Orangina Group» (вкуп «Росинки»);

- переробка олійних та зернових культур: компанії «Bunge» (вкуп елеваторів, контроль над експортом зерна; ТМ «Олейна», «Щедрий Дар» тощо);

- переробка молока: ТНК «Groupe Lactalis», «Bel Group», «Danone» (Франція), «Юнімілк» (Росія);

- виробництво кондитерських виробів (шоколаду) та концентрованих харчових продуктів: ТНК «Nestle» (ТМ «Світоч», «Торчин-продукт», «Крафт Фудз» (ТМ «Корона») та ін.;

- виробництво продуктів побутової хімії та парфумерії: ТНК Procter&Gamble (США) [6].

Перелічені компанії викупили або побудували виробничі потужності в регіонах України, стаючи фактично елементом регіональних господарств. Враховуючи специфіку діяльності цих компаній, маємо чітко виражену ставку на внутрішній ринок України, обмежені зв'язки з місцевими компаніями – потенційними постачальниками сировини, агресивну рекламну компанію і тактику знищення «внутрішніх» конкурентів [6].

Проте варто звернути увагу на те, що такі ТНК у цілому не несуть прямої загрози економічній безпеці, оскільки не складають конкуренції товаровиробнику. Негативним є момент перетворення країни, яка має величезний інтелектуальний і науково-технічний потенціал, здатний забезпечити власний технологічний прорив на полігон для виконання механічних операцій, які, проте, можуть бути розцінені як «розміщення на території регіону підприємств з інноваційними технологіями». Можна назвати позитивні приклади (хоча поодинокі) дій ТНК. Викуп Луцького підшипникового заводу ТНК Aktiebolaget SKF (Швеція), яке має 80 підприємств у 25 країнах світу показав достатню позитивну роль, адже відбулася реанімація вітчизняного підприємства (що є одним із структуроутворюючих для міста), враховуючи сучасні потреби внутрішнього ринку [7, с. 62].

Однією з умов привабливості діяльності ТНК є наявність в Україні важливих факторів зростання виробництва. Серед них можна виділити такі.

Природно-ресурсний потенціал – Україна володіє значними запасами багатьох видів мінерало-сировинних ресурсів (вугілля, залізна та марганцева руди, сірка, ртуть, титан, уран, граніт, мінеральні солі тощо) і належну транспортну і добувну інфраструктуру.

Наявність достатньо розвинутої регіональної транспортної інфраструктури – трубопроводів, транзитних терміналів, залізниць і автомобільних доріг, мереж електропередач, морських портів – визначає певні переваги України. Згідно з оцінками JAA, Україна належить до перших 16% країн світу за довжиною асфаль-

тованих доріг, перших 37% – за використанням електроенергії та перших 43% – за рівнем телефонізації [8, с. 140]. Щоправда, старіння інфраструктури підриває деякі із зазначених переваг України.

Відносно дешевою є кваліфікована робоча сила, що також зумовлює переваги для діяльності ТНК в Україні. Незважаючи на те, що в Україні частка офіційної зарплати у структурі доходів населення зростає, розрив у вартості робочої сили з розвинутими країнами є досить значним.

Комп'ютерні технології і програмне забезпечення дають Україні та ТНК надзвичайно великі можливості, оскільки не потребують жодного обладнання чи устаткування окрім комп'ютера, а переважна більшість витрат виробничих припадає на робочу силу. За рахунок різниці ставок заробітної плати виготовлення того ж програмного продукту в Україні обходиться на кілька порядків дешевше, ніж у США. Тобто український науково-дослідний інститут, весь бюджет якого не перевищує кількох мільйонів гривень, може створювати реальну конкуренцію західним ТНК з їх багатомільярдними оборотами. Ще більше можливостей надає глобальна комп'ютерна мережа Інтернет – закріплення на цьому ринку не потребує жодних капіталовкладень, крім витрат на мінімальне комп'ютерне забезпечення [6].

Ще однією вагомою перевагою для діяльності ТНК є геополітичне розташування України, а також традиційні економічні зв'язки управлінських компаній із компаніями країн СНД, Балтії, що склалися в попередні роки і зберігають своє значення на сучасному етапі, – це робить

Таблиця 2

SWOT-аналіз інвестиційного клімату для розвитку ТНК в Україні*

Сильні сторони	Слабкі сторони
Потужний ресурсний потенціал (наявність ґрунтів, дешева робоча сила). Привабливе геополітичне положення. Відкритість і прозорість економіки для інших держав. Певний рівень довіри міжнародних організацій до України. Укладення міжнародних угод про заохочення і захист інвестицій, обмін інформації щодо нормативно-правових актів у сфері інвестиційної діяльності.	Високий рівень інфляції Корупція Тінізація економіки, іноземним і вітчизняним інвесторам важко отримати оперативну й об'єктивну інформацію про ринок). Недостатність державної підтримки. Ріст монополізації прибуткових галузей економіки. Відсутність довіри іноземних інвесторів до вітчизняних владних структур.
Можливості	Загрози
Мінімізація втручання органів виконавчої влади в господарську діяльність підприємств. Побудова стабільної та передбачуваної нормативно-правової бази. Забезпечення прозорості процедури прийняття рішень органами виконавчої влади. Ріст темпів розвитку споживчих галузей та сфери послуг. Залучення інвесторів, які мають довгострокові інтереси. Зниження податкового навантаження, оптимізація та підвищення прозорості адміністрування податків. Подолання бюрократизму і проявів корупції. Зміцнення банківської системи України. Стимулювання залучення інвестицій у наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність.	Імовірність втрати інвестицій і доходу від них. Відсутність дієвого механізму правового захисту інвесторів від боржників та недобросовісних партнерів. Значний адміністративний контроль і бюрократичні перешкоди. Нерозвиненість транспортної інфраструктури та значні недоліки у функціонуванні енергетичного комплексу. Відсутність конкурентних переваг при залученні іноземних інвестицій через високі ставки податків. Тяжкий фінансовий стан багатьох підприємств. Низька купівельна спроможність населення і фактор недовіри населення. Нестабільність економічної і податкової політики, її залежність від організаційних змін на урядовому рівні.

* – власна розробка автора

Україну привабливим плацдармом для освоєння ринків зарубіжними країнами.

На заваді розвитку діяльності ТНК в Україні стають такі проблеми, як:

- відсутність в Україні стабільної стратегії та окресленого національного плану дій;
- недосконалість національної нормативно-правової бази, нечітка правова система, нестабільність економіко-політичної ситуації;
- високий рівень корупційності в усіх сферах господарської діяльності та нездатність судової системи належним чином реалізовувати покладені на неї функції;
- невисокий платоспроможний попит населення України;
- ускладнене спілкування з урядовими та приватизаційними органами;
- надмірна обтяженість регуляторними нормами та складність податкової системи, високе податкове навантаження;
- інформаційна ізоляція і велика кількість міфів щодо України.

Для більш повної оцінки стану інвестиційної привабливості України для ТНК використано SWOT-аналіз (табл. 2).

Як бачимо, Україна володіє значним внутрішнім ринком, розгалуженим промисловим і сільськогосподарським потенціалом, багатими і різноманітними природними ресурсами, а також вигідним геополітичним положенням, тому може стати одним із провідних реципієнтів інвестицій ТНК.

Нині для держави головним завданням для залучення ТНК до своєї економіки є вжиття відповідних заходів щодо покращення інвестиційного клімату, тому що при раціональному підході Україна може отримати цілу низку конкурентних переваг від присутності на її території іноземних корпорацій [9, с. 421].

Реальні заходи, що покращать інвестиційний клімат в Україні і сприятимуть стимулюванню розвитку ТНК можуть бути визначені таким чином:

- забезпечення захисту іноземних інвестицій як економічними, так і політичними засобами;
- вдосконалення законодавчої бази шляхом формування чітких правових норм щодо використання іноземних інвестицій;
- оптимізація податкової системи з урахуванням можливості надання певних пільг;
- забезпечення політичної стабільності, в основу якої потрібно закласти створення механізмів виконання наступними урядами зобов'язань попередніх;
- формування інвестиційної інфраструктури, яка сприятиме раціональному використанню іноземних інвестицій;

– надання можливості вивезення іноземними інвесторами заробленої частини прибутку після сплати податків тощо.

Таким чином, для того щоб активізувати інвестиційну діяльність, ТНК необхідно забезпечувати роботу чітких, зрозумілих та зручних механізмів її реалізації як на регіональному, так і на державному рівнях. А для цього перш за все уряд повинен займатися розробкою національних та регіональних стратегій розвитку, які б займалися дослідженням та забезпеченням бажаного економічного ефекту на довгостроковій основі завдяки координації роботи органів управління державою та органів місцевого самоврядування [10].

На думку автора, з метою запобігання монополізації, контролю за правомірністю та впливу інших регулюючих заходів країна повинна прийняти відповідні законодавчі акти, які обмежували б діяльність ТНК і спрямовували їх у сфери, визначені державою як пріоритетні. При цьому українським підприємствам варто співпрацювати з іноземними ТНК не в якості джерела дешевих сировинних ресурсів або відсталого технологічного приросту, а використовувати переваги залучення іноземних інвестицій для розвитку свого інноваційного потенціалу.

На думку автора, доцільно використовувати диференційований підхід до залучення ПІІ від ТНК. Об'єктами іноземного інвестування можуть бути окремі підприємства і галузі в цілому, у тому числі і сфери послуг. Ці об'єкти поділені на групи, представлені на рисунку 2.

Пріоритетними об'єктами для іноземного інвестування ТНК є виробництво нового обладнання та нових матеріалів, експортної продукції, яка відповідає світовим стандартам, ресурсозберігаючі технології, виробництво машин та устаткування для різних галузей реального сектора економіки. Для інвесторів ТНК щодо

Рис. 2. Пріоритетність об'єктів іноземного інвестування ТНК*

* – власна розробка автора

даних об'єктів повинні бути передбачені пільги в оподаткуванні.

До «обмежених» для іноземного інвестування об'єктів пропонується віднести ті підприємства різних галузей промисловості та сфери послуг, які можуть розвиватися самостійно і випускати конкурентоспроможну продукцію. Політика залучення іноземного капіталу в цьому випадку передбачає різні обмеження і квоти.

До об'єктів, що «заборонені» для інвестування іноземного капіталу, варто віднести підприємства, пов'язані із забезпеченням національної безпеки України.

До об'єктів, що «дозволені» для інвестування ТНК, можна віднести підприємства, діяльність яких не пов'язана безпосередньо з зміцненням національної безпеки країни, але використання іноземного капіталу і нових технологій на яких допоможуть їм добитися успішного функціонування.

Таким чином, в Україні необхідно побудувати власну стратегію у сфері залучення іноземного капіталу ТНК, акцентуючи увагу на інноваційній спрямованості розвитку економіки. При цьому варто об'єднати зусилля держави та національних інвесторів і лише на додаток підключити іноземних інвесторів. Іноземний капітал може дати додаткові кошти для зростання виробництва окремих підприємств або галузей, яким не приділяється належної уваги вітчизняними інвесторами, але які відіграють важливу роль в економіці України, і стати каталізатором зміцнення ринкових відносин у країні (лише за наявності чіткої державної політики, що регулює даний процес).

Висновки. Отже, головними проблемами в розвитку інвестиційної діяльності ТНК є: невірноваженість правової бази, суттєвий податковий тиск податкових органів, велика ступінь бюрократії та корумпованості відповідальних осіб, малий платоспроможний попит населення України, невелика транспарентність (прозорість) приватизаційного процесу, неефективно працююча судова влада, нерозвинутість страхового та фондового ринку тощо.

Плани розвитку у майбутньому діяльності ТНК на території України тісно пов'язані з процесом зростання української економіки та перспективами України реалізувати дійові макроекономічні реформи в країні. Власне, саме від здатності до реалізації макроекономічних

реформ в Україні залежить міжнародне сприйняття її, що у свою чергу є значним аргументом для стимулювання діяльності ТНК в Україні. Програма діяльності уряду має передбачати розроблені та закріплені механізми регуляції, які повинні містити в собі як систему стимулів для залучення іноземних ТНК, так і систему, що запобігає можливим негативним впливам транснаціоналізації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Товкус О.І. Аналіз діяльності транснаціональних корпорацій на території України [Текст] / О.І. Товкус; наук. кер. Н.О. Вернидуб // Економічні проблеми сталого розвитку: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю наукової діяльності ф-ту економіки та менеджменту СумДУ, м. Суми, 3-5 квітня 2012 р. / Відп. за вип. О.В. Прокопенко. – Суми: СумДУ, 2012. – Т. 8. – С. 41-43.
2. Україна піднялась в рейтингу Doing Business-2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://icps.com.ua/ukrayina-pidnyalas-v-reytnhu-doing-business-2015/>.
3. Офіційний сайт державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
4. Яворський О.А. Залучення іноземних інвестицій як один з пріоритетних напрямів державної економічної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Table/Stol15/006.htm>.
5. Гайдуцький І.П. Регулювання прямих іноземних інвестицій в країнах СНД в умовах економічної трансформації: автореферат дис. ... канд. екон. наук: 08.00.02 / І.П. Гайдуцький; КНУТШ. – К., 2011. – 16 с.
6. Прохорова М.Е., Левицька Н.М. Особливості формування впливу зарубіжних ТНК на Україну в XXI ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/view/3261>.
7. Овчарук М.П. Особливості поширення та впливу ТНК на економіку України / М.П. Овчарук, М.В. Мотриченко // Фінансовий простір. – 2013. – № 3(11). – С. 61-67.
8. Забезпечення розвитку іноземного інвестування в Україні: теоретичний аспект [Текст] / Бала В.В. // Сборник научных трудов «Вестник НТУ «ХПИ»: Технічний прогрес та ефективність виробництва № 51 – Вестник НТУ «ХПИ», 2012. – С. 138-145.
9. Якубовський С.О. Транснаціональні корпорації: особливості інвестиційної діяльності: навч. посіб. / С.О. Якубовський, Ю.Г. Козак. – К.: ЦУП. – 2011. – 472 с.
10. Кочетков В.М. Розвиток українських ТНК як фактор росту економіки країни [Текст] / В.М. Кочетков // Ефективна економіка. – 2013. – № 10. – С. 55-60.